

עומק הפשט

עיונים ברש"י

על פי 'לקוטי שיחות' כרך ה

פ' בהעלותך

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'

08-6882799 / 050-4125205

או במייל rizs@neto.bezeqint.net

ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

(א) "איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה" (ט, י) – מה חסר בהבנת הכתוב לפי פשוטו / איך אפשר לומר על מי שנמצא פחות מד' אמות מפתח העזרה – שהוא "בדרך רחוקה"?! / בדברי רש"י קולא וחומרא – קולא במקום וחומרא בזמן

(ב) ענינו של רש"י הוא לפרש פשט הכתוב; ומה ראה להביא כמה הלכות בענין פסח שני? / רש"י נתכוון ליישב את הקושיא: למה הזכיר הכתוב את מי שהיה "בדרך רחוקה", ושבק את ה"קרוב" שהיה חמץ ברשותו / ההבדל בין פסח ראשון לפסח שני – לענין מהות היום ולענין "חמץ ומצה"

"דבר אל בני ישראל לאמר איש איש כי
יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם
או לדורותיכם ועשה פסח לה" (ט, י)
"או בדרך רחוקה - נקוד עליו, לומר
לא שרחוקה ודאי, אלא שהיה חוץ
לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה":

בפשטות נראה, שרש"י בא לבאר טעם ה"ניקוד" שעל תיבת "רחוקה", ומבאר
שבזה בא לחדש "לא שרחוקה ודאי וכו'"; אך צ"ע, דאם כן היה לו להעתיק ב'דיבור
המתחיל' רק תיבת "רחוקה" (שהיא ה"מנוקדת" ואותה בא לפרש) – ולמה הוסיף
והביא גם את התיבות שלפני כן: "או בדרך"?

[עיקר הקושי הוא בזה שהעתיק תיבת "או": בנוגע לתיבת "בדרך" אפשר לומר שהיא נמשכת
אחר תיבת "רחוקה", ורש"י בא לפרש את המשמעות הכללית של "דרך רחוקה"; אך תיבת "או"
היא לכאורה ענין בפני עצמו, ואין דברי רש"י שייכים אליה כלל].

למה לא נפרש "רחוקה" כפשוטו?

דיוק הנ"ל הוא ב'דיבור המתחיל' – התיבות שרש"י מעתיק מן המקרא; ונוסף
לכך צריך ביאור בגוף דברי רש"י עצמו:

לכאורה משמע (כנ"ל) שרש"י בא לפרש הטעם ש"ניקוד" על תיבת "רחוקה".

וכמבואר במפרשים: פשט הלשון "בדרך רחוקה" מצד עצמו, משמעו - שהאדם רחוק הוא ממש מן העזרה ואינו יכול לבוא; וזה שרש"י הוציא הלשון מפשוטה ופירש שאפילו מי שהיה קרוב לעזרה (ורק שנמצא "חוץ לאסקופת העזרה") נחשב הוא "בדרך רחוקה" – הרי זה מכח ה"ניקוד" שעל תיבת "רחוקה".

נבזה מתרצים קושיית הרמב"ן, שתמה על רש"י וז"ל: "כתב רש"י 'שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן השחיטה' והוא נרמו בניקוד כפי הדעת הזאת; ואני תמה עליו – למה תפס לו שיטת רבי אליעזר¹? ! והנכון לתפוס בשיטתו של רבי עקיבא .. וכן דעת האמוראים בגמרא .. 'כל שאינו יכול ליכנס בשעת שחיטה'. והוא פשוטו של מקרא, כי העומד בתחילת בין הערביים במקום שלא יגיע לעזרה בעת השחיטה – 'דרך רחוקה' היא לו ופטור".

ועל זה תירץ הרא"ם, וז"ל: "... דברי רבי אליעזר הם קרובים לפשוטו של מקרא יותר מדברי רבי עקיבא, מפני שהנקודה בכל מקום מוציאה הדבר ממשמעותו; ועל כרחנו לומר גם פה שמלת 'רחוקה' אינה כמשמעה".

ועד"ז כתב בגור אריה: "לרבי עקיבא לא יתורץ הנקודה שהיא על 'רחוקה' – דהאי 'דרך רחוקה' ממש .. כיון שאי אפשר להגיע לירושלים כל זמן שחיטה! ומפני הנקודה פירש אליבא דרבי אליעזר".

אך קשה לומר שכל מה שהוקשה לרש"י הוא ה"ניקוד" שעל תיבת "רחוקה", כי בכמה מקומות מצינו "ניקוד" על אותיות במקרא, ורש"י אינו נדרש לפרשו כלל², ומזה מוכח שענין הניקוד אינו קושיא חזקה בדרך הפשט, "פשוטו של מקרא" (דרכו של רש"י בפירושו);

ובהכרח ללמוד, שבמקומות שבהן רש"י כן מפרש את ה"ניקוד", הוא משום שעל ידי זה מתיישב איזה ענין (נוסף) בפשטות הכתוב. – ולפי זה יש להבין בנידון דידן, מה הוקשה לרש"י בפשט הכתוב עצמו, דלכאורה התיבות "בדרך רחוקה" מובנות היטב ואין בהן כל קושי!;

ולהוסיף:

גם אם נמצא הכרח להוציא את התיבות "בדרך רחוקה" מפשוטן (מכח ה"ניקוד" שעל תיבת "רחוקה" או מכח טעם אחר), ולפרש שה"ריחוק" אינו ריחוק גמור –

1. פסחים צג, ב.

2. כגון (מקומות מנוקדים המוזכרים ומפורשים בספרי עה"פ כאן): א) "ונשים עד נפח אשר עד מידבא" (חקת כא, ל) – נקוד על הרי"ש, ורש"י אינו מפרש מאומה; ב) "ועשרון עשרון" (פינחס כט, טו) – נקוד על וא"ו, ורש"י אינו מפרש מאומה.

לכאורה עדיין היה לנו לפרש שמדובר בדרך רחוקה קצת, וכגון: לפרש שהאדם היה רחוק מהעזרה (לכל הפחות) חמש אמות, וכפי שנרמז בזה שה"ניקוד" הוא על האות ה"א (שב"רחוקה") שמספרה חמש³;

ולמה איפוא בחר רש"י לפרש "שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה" – היינו, שיתכן והיה קרוב לעזרה כחוט השערה, ובכל זאת הוא נחשב "בדרך רחוקה"! עד כדי כך להפקיע את "רחוקה" מפשוטו?! ...

ומה עם שאר האנוסים?

וביאור הענין:

כאשר לומדים התיבות "בדרך רחוקה" כשלעצמן – פשוט שמובנן כמשמען: מי שנמצא במקום רחוק שאינו יכול להגיע לעזרה בעת שחיתת הפסח;

אך לרש"י היה קשה (לא התיבות "בדרך רחוקה" בפני עצמן, אלא) המשך הענין שבפרשה. וזהו שהוא מעתיק מן הכתוב (לא רק התיבות "בדרך רחוקה" אלא גם) את התיבה "או" ("או בדרך רחוקה"), שבה מודגש כי "בדרך רחוקה" בא בתור אפשרות נוספת (שדוקא על זה מתאים הלשון "או"), ובזה הוא הקושי.

כלומר:

דברי הקב"ה אל משה בדיון פסח שני באו כמענה לטענת האנשים שהיו טמאים ולא יכלו להקריב הפסח במועדו. ולכן ההתחלה היא במקרה של טמא – "איש איש כי יהיה טמא לנפש"; אמנם כיון שכבר נאמר דין זה, לכן ממשיך ומזכיר גם אפשרות נוספת של מי שלא יכול היה לעשות הפסח: "או בדרך רחוקה".

וכאן מתעוררת הקושיא – זה שיהודי לא הצליח לבוא לעזרה ולעשות הפסח יכול להיות מכמה טעמים, ולא רק בגלל שהיה "בדרך רחוקה"; אם כן, מה טעם תפס הכתוב דוקא את הדוגמא של "או בדרך רחוקה", ולא הזכיר את מי ש(היה בקירוב מקום, אך) לא בא מחמת אונס אחר?!

'קרוב' שנעשה 'רחוק'

ועל זה הוא שמתרץ רש"י ומחדש, דאין הכי נמי – "נקוד עליו, לומר לא שרחוקה ודאי אלא שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה":

אין להקשות מדוע שבק הכתוב שאר מקרים של אונס – משום שבאמת כל מקרי אונס נכללים הם "בדרך רחוקה";

כי, "רחוקה" פירושו כל מי שהיה מחוץ לאסקופת העזרה בזמן שחיטת הפסח – ואין נפק"מ בטעם הדבר, אם משום שהוא גר בריחוק מקום, או מחמת אונס אחר, או אפילו אם במזיד לא נכנס לעזרה: כיון שהוא לא היה בתוך העזרה – נחשב הדבר עבורו כ"דרך רחוקה".

[לכאורה אפשר להקשות: אם זהו הפירוש "בדרך רחוקה" – הרי במילא נכלל בזה גם "טמא לנפש", שגם הוא נמצא מחוץ לעזרה (כי מחמת טומאתו אסור לו להיכנס לעזרה); אם כן, למה הוצרך הכתוב לפרט "טמא לנפש", ולא די בהגדרה "בדרך רחוקה" שכוללת הכל?

והתירוץ לזה – בפשטות: הפרשה באה בעיקר כמענה לטענת האנשים שהיו טמאים, ולכן מתחילה מזכיר הכתוב את "טמא לנפש" דביה עסקינן, ורק אח"כ מוסיף שכן הוא בכל מקרה של "דרך רחוקה"⁴.

ועוד יש לומר, שבטענת האנשים התכוונו לבקש על נפשם שיוכל להקריב את הפסח במועדו על אף טומאתם⁵, ולכן הוצרך הכתוב לחדש "איש איש כי יהיה טמא לנפש .. ועשה פסח לה' בחודש השני" – ואינו יכול לעשות פסח ראשון⁶].

החומרא שברש"י: "כל זמן שחיטה"

והנה, רש"י מדייק ואומר "שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה". והיינו, דאף שיש בדברי רש"י קולא גדולה, שכל מי שהיה "חוץ לאסקופת העזרה" נחשב "בדרך רחוקה" ויכול לעשות פסח שני – הרי זה דוקא אם הוא היה מ"חוץ לאסקופת העזרה" במשך כל זמן שחיטת הפסח; אבל אם רגע אחד מתוך הזמן היה בתוך העזרה – אף אם לאחר מכן שב ויצא מן העזרה למשך רוב זמן השחיטה – אינו

4. וראה ספרי כאן: "טמא לנפש – זה דבר ששאל; או בדרך רחוקה – זה דבר שלא שאל".

5. ראה פרש"י פרשתנו ט, ז.

6. וכן הוא בגמרא – פסחים צג, א: "למה נאמר טמא .. דאי בעי למיעבד בראשון לא שבקינן

ליה".

נחשב שהיה "בדרך רחוקה" ואינו יכול לעשות פסח שני.

ויש לבאר את הסברא שבדבר:

מי שהיה "חוץ לאסקופת העזרה" – נחשב כאנוס: מכיון שהוא לא היה בתוך העזרה, לא היה ביכולתו להקריב קרבן פסח.

ואף אם היה במקום קרוב, והיה יכול לבוא ולהיכנס לעזרה ברגע כמימרא – ואם כן לכאורה הוא מזיד (ולא אנוס) – הרי זדונו הוא בענין צדדי: זה שהוא אינו נמצא בתוך העזרה לא בא לו לאונסו אלא מחמת רצונו; אבל בעצם הענין של הקרבת הפסח – בזה עדיין נחשב הוא לאנוס, כי סוף סוף, כיון שבפועל אינו בתוך העזרה, אין ביכולתו להקריב קרבן פסח. ולכן גם מצב זה נכלל ב"דרך רחוקה" שיכול להשלים ולעשות פסח שני.

אך אם נכנס לעזרה, ואפילו לרגע אחד – אז אי אפשר להחשיבו כ"אנוס" כלל, כי היתה לו (ולו לרגע אחד) אפשרות להקריב הפסח ולא עשה כן, ונחשב הוא "מזיד" לענין עשיית הפסח גופא.

וזהו שמדייק רש"י, שכל זה שאדם הנמצא חוץ לעזרה נחשב הוא כ"אנוס" ו"בדרך רחוקה" – הוא רק אם לא נכנס לעזרה כלל, שדוקא אז לא חל עליו בפועל גדר עשיית הפסח ולכן ניתנה לו האפשרות להשלים ולעשות פסח שני.

(חלק ח – בהעלותך א)

"דבר אל בני ישראל לאמר איש איש כי יהיה ממא
לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדורותיכם ועשה
פסח לה! בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים
יעשו אותו על מצות ומרורים יאכלוהו" (ט, י"א)
"או בדרך רחוקה – נקוד עליו, לומר לא שרחוקה
ודאי אללא שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן
שחיטה; פסח שני – חמץ ומלח עמו בבית, ואין שם
יום טוב, ואין איסור חמץ אללא עמו באכילתו":

בנוגע להפיסקא שבסיום דברי רש"י – "פסח שני, חמץ ומצה עמו בבית, ואין
שם יום טוב, ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו" – כבר תמהו המפרשים, דלכאורה
נראים הדברים כ"מדרש פליאה"; ובפרטיות:

(א) ראשית כל, רש"י בפירושו על התורה בא לפרש את פשט הכתובים ולא לפסוק
הלכות – אם כן, מה ראה להביא ולפרט הלכות אלו של פסח שני, שאינם נוגעים
(לכאורה) להבנת פשט הכתוב?

(ב) גם אם רש"י רוצה מאיזה טעם לפרט מהלכות פסח שני – למה דוקא דינים
אלו? [ובפרט שבמשנה⁷ נמנו דינים אחרים המיוחדים לפסח שני - כגון ש"אינו טעון הלל

באכילתו" – רש"י אינו מביאם].

ג) על כל פנים, הסברא נותנת שהלכות אלו צריכות לבוא ב"דיבור" בפני עצמו, ובקשר עם המשך הכתובים המדברים על דיני עשיית פסח שני; אולם רש"י כתב דינים אלו בהמשך ובסמיכות לפירושו על "בדרך רחוקה" – שמדבר על מצבו של האדם בעת הקרבת פסח ראשון! והתמיהה גדולה: מה ענין זה ש"פסח שני מצה וחמץ עמו בבית" – לזה שהאדם היה בזמן פסח ראשון "בדרך רחוקה"?!

תן דעתך על ה'קרוב' (שהמצו רחוק)

יש לומר בזה, ובהקדים:

הנה מצות פסח שני נתחדשה בהמשך לטענת אלו שהיו "טמאים לנפש אדם", ובאה לתת להם אפשרות להשלים את הפסח, שלא יכולים היו לעשות במועדו בגלל טומאתם; אולם בעת אמירת המצוה, הוסיף הקב"ה והזכיר עוד היכתימימי (שלא היתה נוגעת למעשה באותו זמן) שבו לא נעשה פסח ראשון – כיון שהאדם היה בריחוק מקום ("או בדרך רחוקה"). והחידוש הוא, שגם במצב כזה, יכול להשלים ולתקן את מה שהחסיר, על ידי הקרבת פסח שני.

אמנם בהוספה זו יש להבין – למה בחר להזכיר דוקא היכתימימי זו? לכאורה היה צריך לנקוט דוגמא אחרת, שיש בה חידוש יותר גדול, והיא:

מי שהיה בזמן פסח ראשון בתוך העזרה (ולא "בדרך רחוקה"), והיה טהור (ולא "טמא לנפש"), אך שהיה לו חמץ הנמצא בריחוק מקום ואינו יכול לבערו; וממילא לא יכול היה להקריב את הפסח במועדו, בגלל האיסור של שחיטת הפסח כאשר "חמצו קיים", וכמו שכתוב⁸ "לא תזבח על חמץ דם זבחי"!

[ולהעיר, שהאפשרות לבטל חמץ (בריחוק מקום) – אינה נזכרת בפשוטו של מקרא. וגם בדרך ההלכה, הרי יש מצבים שבהם אין הביטול מועיל].

וזהו הקושי שעמד בפני רש"י:

כאשר הכתוב מביא דוגמא נוספת למי שלא עשה הפסח במועדו (מלבד מי שהיה "טמא לנפש", שבזה הוא עיקר הפרשה כמובן) – למה בחר להביא דוקא את

המצב ד"דרך רחוקה", ולא הביא את המצב ד"חמצו קיים"?

טמא שנעשה טהור, ורחוק שנעשה קרוב

וע"ז מיישב רש"י באמרו: "פסח שני - חמץ ומצה עמו בבית". וכוונתו בזה, שכאשר מביאים דוגמא נוספת למי שלא עשה הפסח במועדו, בהמשך לטענת אלו שהיו "טמאים לנפש", מתאימה דוקא הדוגמא של "דרך רחוקה", (ולא הדוגמא של "חמצו קיים"), כי דוקא המצב של "דרך רחוקה" דומה ל"טמא לנפש":

הן במצב של "טמא לנפש" והן במצב של "דרך רחוקה", נעשה שינוי במצב האדם בהזמן שבינתיים, בין פסח ראשון לפסח שני: בפסח ראשון הוא היה טמא – ועתה בפסח שני הוא טהור; בפסח ראשון הוא היה בריחוק מקום – ועתה בפסח שני הוא הגיע ונכנס לעזרה.

אולם במצב שאדם לא עשה הפסח במועדו בגלל ש"חמצו קיים" – הרי אין צורך בשום שינוי במצבו כדי שיעשה פסח שני; כי בפסח שני מותר שיהיה חמץ ברשותו, ונמצא שאין צריך שום שינוי במצב החמץ כו' כדי שיוכל לעשות פסח שני, אלא הוא האדם והוא החמץ (כל השינוי הוא בדין בלבד).

וזהו איפוא שבהמשך לדין "טמא לנפש", שבו נעשה שינוי במציאות בין פסח ראשון לשני, ניתנה דוגמא נוספת דוקא מדין "דרך רחוקה", שגם בו נעשה שינוי במציאות בין פסח ראשון לשני – ולא מהדין של "חמצו קיים", ששם אין שינוי במציאות אלא רק שינוי בדין, ולכן הוא ענין בפ"ע ואין הכתוב מזכירו כאן.

כשאין "חג" – מותר החמץ

אמנם כאשר רש"י בא ומזכיר חידוש זה, שבפסח שני מותר שיהיה חמץ ברשות האדם המקריב – הוא ממשיך ומביא עוד שתי הלכות, כדי להבהיר חידוש זה ולהטעימו:

(1) "ואין שם יום טוב" – בזה בא רש"י ליתן טעם בדין זה, שבפסח שני מותר החמץ; דלפום ריהטא, כיון שפסח שני שווה בכללות לפסח ראשון ("ככל חוקת

הפסח יעשו אותו"⁹), מסתבר שיהיה גם איסור חמץ, כמו בפסח ראשון!

אלא, שכיון דהא פשיטא שבפסח שני אין דין יום טוב (שהרי אינו בזמן של יציאת מצרים ואין טעם איפוא לעשותו "חג"), הרי ממילא אין גם איסור חמץ; כי, איסור החמץ בפסח, (כולל התחלתו בערב פסח – "ביום הראשון תשביתו שאור"¹⁰), שייך הוא להיותו "חג לה"¹¹, וכשאינן "חג" הרי אין גם את האיסור ד"חמצו קיים".

(2) "ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו" – בזה בא רש"י ליישב את מה שכתב שבפסח שני מותר חמץ, עם מה שמפורש כאן בכתוב שגם בפסח שני "על מצות ומרורים יאכלוהו", ומזה מובן שגם בפסח שני יש את הענין של "חמץ ומצה"!

וע"ז מתרץ, שכל הגבלה זו היא רק באכילתו של הקרבן עצמו, שלא לאכול בשר הפסח גופא עם חמץ, אבל אין איסור על שהיית החמץ ברשותו, "חמצו קיים".

ומעתה עלו דברי רש"י כהוגן ונתבאר כיצד כל דבריו מכוונים הם להבנת "פשוטו של מקרא", וכדרכו בקודש.

(חלק ח – בהעלותך א)

9. פרשתנו ט, יב.

10. בא יב, טו.

11. בא יב, יד.

לזכות הילד
מנחם מענדל שי'
נולד בא' אייר
ונכנס בבריתו של אברהם אבינו בח' אייר
תשע"ז

ולזכות הוריו שיחיו:
הרה"ח ר' מרדכי ליבר וזוגתו מרת אסתר שרה
גלבשטיין

וזקניו שיחיו:
הרה"ח ר' שמואל וזוגתו מרת שרה צפורה
גלבשטיין
הרה"ח הרב יעקב וזוגתו מרת ברכה
רייצס

יזכו לרוב נחת מתוך הרחבה בגו"ר